









## Belgium



Jean Améry (1912-1978), születési nevén Hans Mayer 1938-ban Brüsszelbe menekült, majd a Wehrmacht bevonulását követően a dél-francia Gurs-ban internálták. Elmenekült és csatlakozott a belga ellenálláshoz. Letartóztatása után 1944 januárjában Fort Breendonk-ból Auschwitzba deportálják, végül 1945-ben kiszabadítják a bergen-belseni lágerből. A *Túl bűnön és bűnhődésen* című könyve (1966) a holokauszt-irodalom központi műveinek egyike.

## Ausztrália



Eva de Jong-Duldig teniszező (\*1938) az 1957-es ausztrál bajnokságon. Szülei, a szobrász Karl (1902-1986) és a festőművész Slawa Duldig (1902-1975) az egyéves Evával Svájcban keresztül Szingapúrba menekült. Onnan 1940-ben „ellenséges külföldiként” átkerültek egy ausztrál internáló táborba. Eva ott, az apja által létrehozott tenispályán teniszezett először. Férjével, Henry de Jong-gal 1961-ben, Izraelben, a Maccabi Világjátékokon ismerkedik meg.

## Svájc



A Hakoah-egylet úszónője, Fritzi Löwy (1910-1994, balról az első) Olaszországon keresztül menekült Svájcba. Lucie Goldner (1918-2000) Londonban lett menedékre, Hedy Bienenfeld (1906-1976) és az edző, Szigo Wertheimer (1897-1965) Londonon keresztül az USA-ba jutott. A fénykép az 1930-as években készült.

## Sanghaj



A két testvér, Erwin (\*1929) és Ernst Landau (1931-1999) (utolsó sor, balról az első, jobbról az első) további gyerekekkel a sanghaji kikötőben való megérkezésekor, 1939.

## Palesztina



Gerhard Bronner kabaréművész (1922-2007) az 1938-as menekülése során a Fekete tengerig, majd onnan Palesztinába jutott el. 1948-ban visszatért Bécsbe, az amerikai „Rot-Weiß-Rot” elnevezésű rádiócsatornánál helyezkedett el bárzongoristaként. A fénykép 1971-ben készült.

## Svédország



Ausztria későbbi kancellárja, Bruno Kreisky (1911-1990, balról a második) és az NSZK későbbi kancellárja Willy Brandt (1913-1992), családjaikkal svéd száműzetésben, 1943.

## Befogadó országok



**Képaláírás:** Ausztriából származó zsidó gyerekek egy gyermekeket szállító konvojon, 1938.



Képalírás: 50, Ausztriából származó gyerek az S.S. President Harding nevű utasszállító hajóval 1939. június 3-án New Yorkba ért.



Képalírás: 1938. augusztus 15-én a Triesztből indult MS Galilea Haifában kötött ki. Az Ifjúsági Alija 81 tagja közül 16 fiatal Ausztriából származott. *Zionistische Rundschau*, 1938.9.2., Fotós: W. Zadek, Tel-Aviv



Képalírás: Az izieu-i gyermekotthon ünnepségén, középen, törökülésben, a kamerába mosolyogva, Georgy Halpern, 1943 nyara.

## Nagy-Britannia, mint befogadó ország

Nagy-Britannia fogadta be a legtöbb osztrák zsidót.

A körülbelül 31 000 menekült közül 2 336 érkezett Bécsből, gyerekkonvojon az országba. A kísérők nélküli gyerekeket a Bécsi Hitközség gyermekkivándorlási osztálya választotta ki, a Movement for the Care of Children from Germany pedig nevelőszülőkhöz közvetítette őket.

### Gyerekkonvojok

A New York-ban élő irodalomtudós és író, Lore Segal (\*1928) tízévesen érkezett gyerekkonvojossal Londonba. Segal szüleinek a későbbiek során szintén sikerült Nagy-Britanniába menekülnie.

„December elején az a pletyka terjedt, hogy kísérleti alapon gyerekkonvojt küldenek Londonba. Apám elvitt magával a Zsidó Hitközséghez [...]. Hazafelé a villamoson apám fogta a kezemet. Azt mondta: 'Elutazol Angliába.' [...] 'Mikor?' kérdeztem. 'Csütörtökön', mondta apám. 'Holnapután.' Majd jéghideg borzongást éreztem közvetlenül a mellem alatt.”

Lore Segal: Wo andere Leute wohnen (Ahol mások laknak), Bécs 2000, 33. o.

### **Az Egyesült államok, mint befogadó ország**

Az Egyesült Államokban közel 30 000 osztrák zsidó lel menedékre.

Eleanor és Gilbert Kraus 50 bécsi gyermeket mentenek meg.

1939 januárjában a B'rith Sholom nevű társaság megkereste Gilbert Kraus philadelphiai jogászt és feleségét Eleanort. Megkérték, hogy tegyék lehetővé 50 zsidó gyermek beutazását az USA-ba. A házaspár sikeresen megszerezte a szükséges papírokat. Elutaztak Bécsbe, hamarosan össze is gyűjtötték az ötven gyereket – 25 fiút és 25 lányt. 1939. május 23-án hagyhatták el Hamburgból az S. S. President Harding fedélzetén Németországot. A házaspár újabb mentési akciót akart végrehajtani, de sajnos kudarcot vallott.



Képaláírás:

1938. november 8-án Ari Rath az MS Galilea fedélzetén Haifába utazott. Rath a háború után újságíró, főszerkesztő és végül a *Jerusalem Post* kiadója lett.

### **Palesztina, mint befogadó ország**

A Brit Mandátumba, Palesztinába, azaz a mai Izrael területére való kivándorlást a bécsi Palesztina-Hivatal szervezi az Eichmann-féle Zsidó Kivándorlás Központi Hivatalának megbízásában. Az Ifjúsági Alija kimondottan elkötelezett az ügy iránt. Mezőgazdasági képzéseket tart annak érdekében, hogy fiatalokat készítsen fel a palesztinai életre. 15 200 osztrák zsidó jutott Palesztinába, brit hatóságok tanúsítványaival.

„...Erec Izraelbe”

A 13 éves gimnazista Ari Rath (1925-2017) mindenképpen Palesztinába akar emigrálni.

„Ahhoz az első, ötven bécsi, graz-i, linz-i és bécsújhelyi gyereket számláló csoportba tartoztam, melyet több mint ezer kivándorlási jelölt közül választottak ki egy többfordulós kiválasztási eljárás során. [...] Egy fogalmazást kellett írunk arról, hogy miért akarunk Palesztinába, Erec Izraelbe utazni. [...] Talán határozottságom győzte meg őket, talán megsajnálta, mert apám koncentrációs táborban sínylődött: Mindenesetre ahhoz az ötven szerencséshez tartoztam, akik nem sokkal később elutazhattak.”

Ari Rath: Ari heißt Löwe (Az Ari oroszlánt jelent), Bécs, 2012, 39-40. o.

### **Franciaország, mint befogadó ország**

4850 osztrák zsidó lel menedékre Franciaországban. Franciaország 1940. júniusi kapitulációja után utolérte a menekülteket a náci rezsim. Több mint 3200 osztrák zsidót 1942-től a megsemmisítő táborokba deportáltak.

Az izieu-i menekült gyermekek deportálása



A háború 1939-es kezdetétől internált menekült családok közül sokan olyan segélyszervezetekre bízta gyermekeiket, mint az Œuvre de Secours aux Enfants, amely zsidó gyermekek számára tartott fenn otthonokat. Sabine Zlatin (1907-1996), maga is lengyel származású menekült, az ain-i prefektúra támogatásával a Lyon melletti Izieu-ben létesített gyerekotthonot különböző nemzetiségű zsidó fiatalok számára. A kilencéves, bécsi Georgy Halpern (1935-1944) egyike ezen gyermekeknek. 1944. április 6-án razziát tart a Klaus Barbie vezette katonai különítmény a gyerekotthonban. A 44 ott tartózkodó gyereket, köztük Georgy Halpernt is, Auschwitzba deportálták és megölték.



**Képalírás:** Ester és Benjamin Tutter a gyerekeikkel, Ritával és Kurt Yakovval, Brüsszel, 1941 körül.



**Képalírás:** A Soa Névfal Emlékmű kezdeményezője, Kurt Yakov Tutter a meggyilkolt szülei nevét ábrázoló emlékkő előtt, Bécs, 2021.



**Képalírás:** Jorge Hacker lányával, Juliával, St. Pölten, 2015. Fénykép: Gabriele Ebmer.



**Képalírás:** Hans Jabloner (balról a 4., öltönyben) társával, Fritz Stehlennel és munkatársaival sanghaji kávézója, a „Fiaker” előtt.

### **Belgium, mint befogadó ország**

A belga királyság körülbelül 4670 osztrák zsidó menekültet fogadott be.

## A deportálás elől a padláson bujdosva

Benjamin Tutter a bécsi Leopoldstadtban vezetett egy kis iskolaszer- és játékboltot, a novemberi pogromok keretében tartóztatják le. Szabadlára helyezése után Belgiumba menekült. Felesége követte a két gyerekkel, Kurttal (\*1930) és Ritával (\*1937). Amikor elkezdődnek a belgiumi deportálások rajtaütnek a családon 1942 szeptemberében a lakásán. Ester Tutternek az utolsó pillanatban sikerült elrejtetni a két gyermeket.

„Én 12 éves voltam akkoriban, Rita pedig már öt. Razziáztak az utcánkban. Hozzánk is bekopogott két fiatal Wehrmacht-katona [...]. 'Csomagoljatok, 20 perc múlva értetek jövünk!' Ez alatt a 20 perc alatt a mama felvitt bennünket a padlásszobába. Ezt mondta: 'Feküdjetek le a matracra és meg sem merjetez mukkanni!' – soha nem fogom elfelejteni ezeket a szavakat. [...] Holnap pedig kimásztok a tetőablakon keresztül – vigyázzatok, nehogy lezuhanjatok négy emeletet. Aztán a [másik] tetőablakon bemásztok a lépcsőházba. Onnan pedig elmentek a Rosa nénihez, aki szakácsnő a zsidó árvaházban.' Természetesen visszajöttek [a katonák]. Én meg csak ordítózást hallottam. Megverték őket, de anyák-apák nem mondanak ilyenkor semmit.”

Interjú Kurt Yakov Tutterrel, Osztrák Kancellária, Bécs, 2018.3.17.

A szomszéd elvitte a két gyermeket Wezeembek-be, a zsidó árvaházba. Egy árvaházi razzia után az összes gyermeket átadták a mechelen-i tranzitábornak. Marie Blumnak, az igazgatónak sikerült értesítenie Yvonne Nèvejean-t (1900-1987), a belga gyerekotthonokért felelős szervezet vezetőjét (Œuvre Nationale de l'Enfance). Nèvejean Erzsébet királynőhöz fordult, a belga király édesanyjához. Neki végül sikerült kiszabadítania a gyermekeket, röviddel a deportálás előtt. A belga zsidó ellenállás segítségével (Comité de Défense des Juifs en Belgique) elrejtették a gyerekeket belga családoknál, vidéken. A tanár Andrée Geulen Kurt és Rita Tuttert egy katolikus családnál tudta elszállásolni Gentben. Ahhoz a körülbelül 4000 zsidó gyerekhez tartoztak, akiket megmentettek. A szüleiket, Ester és Benjamin Tuttert 1942. szeptember 26-án Mechelen-ből Auschwitzba deportálták és megölték.

## Argentína, mint befogadó ország

Több mint 6800 osztrák zsidó menekült Latin-Amerikába, legtöbbször Argentínába és Bolíviába. Argentína 1690 osztrák zsidónak lett az új hazája.

„... a félelem klímáját nagyon átéreztem”

A színész és rendező Jorge (Georg) Hacker (1931-2021) 1938 augusztusában emigrált szüleivel hétévesen Argentínába. Egy interjúban emlékezett vissza a menekülés alatti hatalmas feszültségre.

„És végül elindultunk, jóformán semmivel, és nagybátyáim, akik elbúcsúztattak, de akkoriban nem tudtak elmenni. Félelmünket, a félelem klímáját nagyon átéreztem. Egészen, amíg vonattal Velencéből Genovába értünk. [...] Apám folyton körülnézett, hátha az olasz fasiszták mégis kiadnak.”

Philipp Mettauer: Erzwungene Emigration nach Argentina (Kényszerített emigráció Argentínába), Münster 2010, 54. o.

Hacker a háború után egy ösztöndíj segítségével Bécsben tanult a Max Reinhardt szemináriumban, utána visszatért Argentínába és színészként, színházi rendezőként és a buenos aires-i filmmegyetem professzoraként csinált karriert.

## Sanghaj, mint befogadó város

Európából érkező menekültek számára a kínai ipari és kereskedelmi központ 1941-ig az egyik utolsó, még nyitott úti cél volt. 6220 osztrák lelt menedékre Sanghajban. Ho Feng Shan, a kínai főkonzul Bécsben sok menekültnek tette lehetővé az utat vízumok kiállításával.

„Fiaker” – egy bécsi kávéház Sanghajban

Hans Jabloner (1904-1980), színházi impresszárió és a két kabaréművész, Karl Farkas és Fritz Grünbaum titkára, 1938 júliusában sikeresen kiutazott Sanghajba. Ott, a szintén Bécsből menekült Fritz Strehlennel megnyitotta a „Fiaker” kávéházat, amely hamar a helyi hírességek találkozóhelyévé vált. A háború után Hans Jabloner feleségével, Juttával visszatért Bécsbe. Az „Altes Rathaus” (régí városháza) nevű kávéházukban az egykori sanghaji emigránsok is találkoztak. Fiuk, a jogász Clemens Jabloner 2019/20-ban a Bierlein-féle kormányban az alkotmányért, reformokért, deregulációért és igazságszolgáltatásért felelős szövetségi miniszter lett.